

Toch wel een bijzonder terrein

HARRY BENSCHOP

Je gaat na een gesprek met de archeoloog met heel andere ogen kijken naar het terrein tegenover het Belgische gemeentehuis, waar het CPO-project allengs vastere vormen aanneemt. Archeologisch bureau BAAC heeft daar vorig jaar veldwerk verricht in opdracht van de gemeente Baarle-Nassau.

Gelijk maar met de deur in huis vallen. Met twee vragen waar de archeologen mee aan het worstelen zijn. Voor twee zaken waar ze tijdens het veldwerk op zijn gestuit, hebben ze niet direct een verklaring. Allebei zaken die zich naar alle waarschijnlijkheid in de negentiende eeuw op het terrein hebben afgespeeld. Op de eerste plaats gaat het om een aantal lange, smalle kuilen. Met op de bodem een laagje hout-

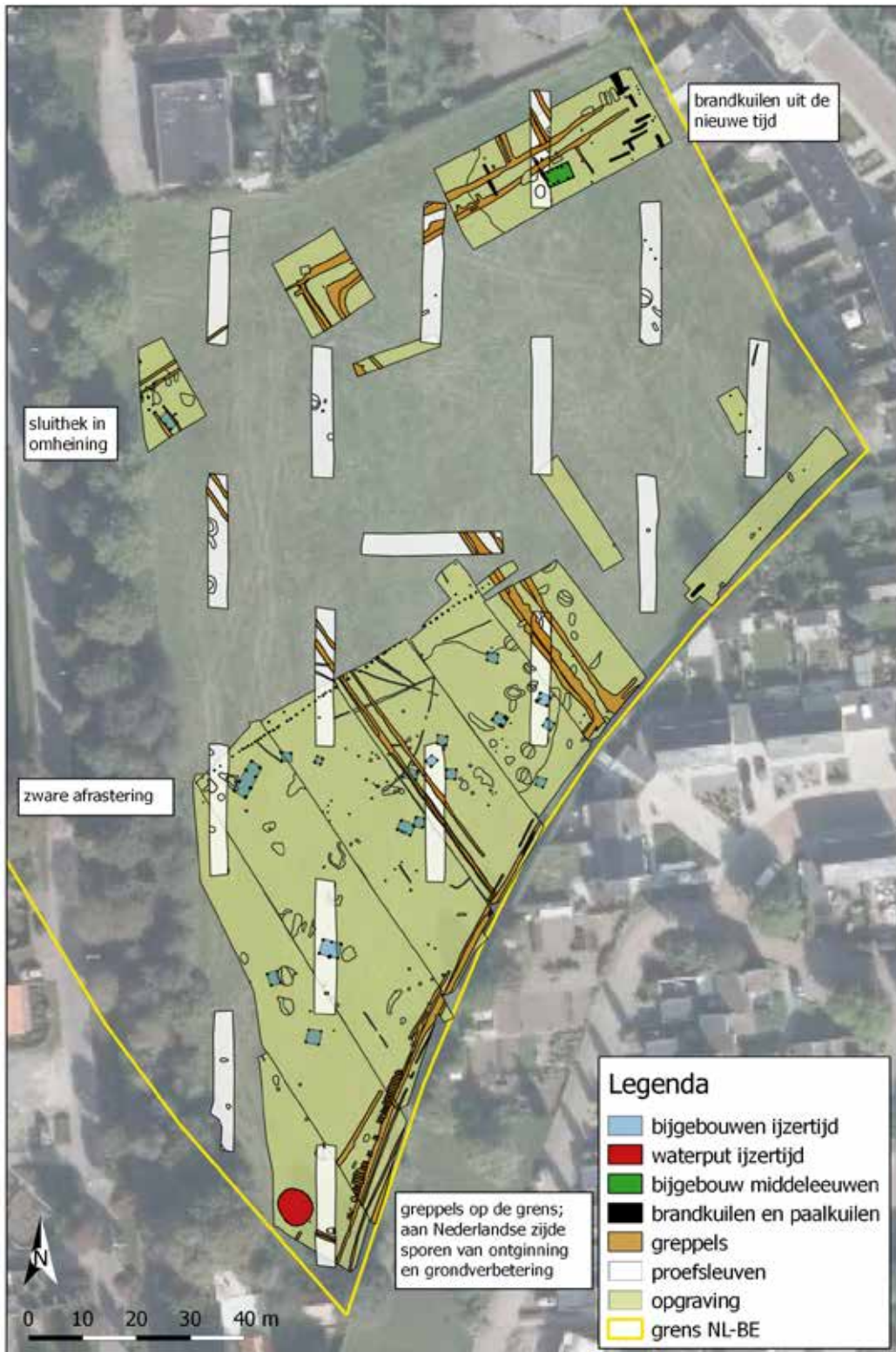
kool. Hoe zijn die ooit ontstaan, dat is de vraag? De tweede vraag heeft betrekking op de sporen van een sluithek, Tegen het huidige fietspad aan. Forse palen op een plaats waar twee houtwallen net niet op elkaar aansloten. Waar heeft dat hek voor gediend? En is er een relatie met de zware palissade die op het terrein is gevonden?

Bijna verontschuldigend zegt Cristian van der Linde dat archeo-

Het sluithek op de plaats waar de twee houtwallen bij elkaar komen. De pijlen markeren de doorgang vanaf de Parallelweg en fietspad Bels Lijntje. De doorgang is circa 4 meter breed.

In zwart zijn de paalsporen aangeduid die vermoedelijk tot de poortconstructie behoorden. In bruin de bijbehorende dubbele greppels. In blauw een veel ouder bijgebouw uit de ijzertijd.

Links is de Parallelweg zichtbaar. De bomenrijen markeren de ligging van het Bels Lijntje.

Het uitgraven van de grondsporen.

logen tot zo'n vijf jaar terug maar heel weinig oog hadden voor de Nieuwe Tijd. "Maar de laatste tijd we gaan ons steeds meer bezig houden met zaken uit de afgelopen twee eeuwen. Dat levert dan andere vragen op dan vroeger. Dan zijn tips van bewoners heel erg welkom. Misschien kunnen die een tipje van de sluier oplichten. Of de richting waarin we zitten te denken bevestigen."

Met Cristian spreek ik over het archeologisch onderzoek dat bureau BAAC uit 's-Hertogenbosch heeft uitgevoerd op het bouwterrein aan de Parallelweg tegenover het Belgische gemeentehuis, waar de Nassauveste verrijst.

Enclavegrens

Qua vondsten is het onderzochte terrein niet zo bijzonder", steekt Cristian van wal. "Wel bijzonder is hoe de geschiedenis er aan de hand van de onderzoeksresultaten is af te lezen. En hoe de enclavegrens aan drie zijden van het terrein zich archeologisch aftekent." Er is alleen op Nederlands gebied gegraven. "Je ziet aan de zuidoostkant een houtwal met aan beide zijden greppels. Vaak zie je dat door 'landjepik' greppels nogal eens willen verschuiven. Kwestie van een stukje erbij ploegen. Daar is hier geen sprake van. De

greppels zijn wel een paar keer opgeschoond en uitgediept."

Cristian vervolgt: "Aan de Nederlandse kant van de greppels is een afwijkend ontginningspatroon gevonden: lange stroken haaks op de greppel. Dat zijn kweekbedden geweest. (De kweekbedden zijn maar voor een deel in kaart gebracht bij het archeologisch onderzoek, zie het kaartje). Men heeft hier enorm geïnvesteerd om het terrein in cultuur te brengen. Er is zeker een halve meter humusrijke grond aangebracht."

Met deze woorden onderstreept hij vanuit archeologische optiek nog eens dat enclavegrenzen lang vaste grenzen zijn geweest waaraan niet werd getornd.

Het terrein is ook opgedeeld met greppels en houtwallen. "Zeer waarschijnlijk is het uitgegeven aan drie of vier pachters nadat de grond in eigendom van een grootgrondbezitter is gekomen. De wijze waarop de grond in cultuur is gebracht, wijst hierop." De archeologen gaan nog op zoek naar

historische bronnen om de eigendoms geschiedenis te achterhalen.

Kuilen met houtskool

De kuilen waar de archeologen nog vraagtekens bij hebben, zijn tot wel vier meter lang. De breedte schommelt rond de 30 cm. Ze zijn ook nog eens diep. Op de bodem ligt een dun laagje houtskool. Bij de opgraving op de rondweg van Baarle zijn vergelijkbare kuilen gevonden.

Dergelijke kuilen zijn niet bekend van andere opgravingen in Nederland. Cristian: "Navraag bij historici heeft geen enkele reactie opgeleverd." De archeologen veronderstellen dat de op het terrein groeiende ruigte in de kuilen is verbrand, bijvoorbeeld om de braakliggende akkers op te schonen. "Takjes, twijgjes, dat soort spul. Maar zeker geen houtige opslag, bomen of struiken. De houtskoolrestanten wijzen daar niet op." Met houtskoolonderzoek gaan de archeologen er nog op in-

De (enclave)grensgreppels met ontginningsporen in noordoostelijke richting.

Doorsnede van de brandkuil met onderin de houtskool laag.

Parallel aan de van zuidwest naar noordoost lopende houtwal is nog een afrastering gevonden. “Deze is ergens tussen de late middeleeuwen en de 19e eeuw aangelegd.” Het is een lange aaneengesloten rij van dicht op elkaar geplaatste, diep gefundeerde palen. “Zo’n zware omheining zie je nooit!” Hij vraagt zich af of het te maken kan hebben gehad het spoor en het dichtbijgelegen station. “Met veetransport? Vee dat tijdelijk ingeschaard moest worden?”

zoomen. “Kijken of onze hypothese kan worden bevestigd.”

Cristian vraagt zich hardop af of, nu deze kuilen tot nu toe alleen in Baarle-Nassau zijn gevonden, er misschien sprake is geweest van een gemeentelijke verordening. “De kuilen werden vrijwel direct na gebruik al weer dichtgegooid. Er zat dus een bepaalde gedachte achter.” Had het te maken met brandgevaar? Werd opgeschoten onkruid in de kuilen verbrand voordat er opnieuw werd ingezaaid? Of heide?

Vlakbij (tegenover de Boerenbond) zijn de resten van een ‘krak-kemikkig schuurtje’ gevonden. “Misschien heeft het er iets mee te maken”, veronderstelt Cristian. Als iemand nog weet heeft van dat schuurtje, hoort hij het heel graag. Het stond aan de noordkant van het terrein (zie ook het kaartje) dat nu wordt bebouwd.

Zware palissade

Op zo’n tien meter van het vroegere spoor zijn twee zware hekpalen gevonden. “Op die plek is altijd een doorgang geweest in twee haaks op elkaar staande houtwallen”, wijst Cristian op de kaart aan.

Enkele brandkuilen.

De zware afrastering.

Doorsnede paalkuil afrostering.

IJzertijdgebouwtjes met in de bovenhoek nog de zware afrostering.

Agrarisch gebruik

He terrein is vanaf de ijzertijd tot nu toe altijd in agrarisch gebruik geweest. “Dat is eigenlijk heel bijzonder”, kijkt Cristian mij aan. “Er is nooit gewoon.” Hij voegt er nog aan toe dat er weinig kennis is over niet-bewoonde terreinen uit de ijzertijd.. “Daar weten we echt heel weinig van.”

In het vooronderzoek waren op het terrein sporen van uit de ijzertijd daterende schuurtjes gevonden. “We gingen er in eerste instantie dan ook van uit dat er een dorpje zou zijn geweest of één of meer woningen uit die tijd.” Niets was minder maar. “Bij het veldwerk hebben we veel schuurtjes gevonden. Wel zo’n twintig stuks. Ook een waterput. Maar de boerderijen die we dachten aan te treffen, hebben we niet gevonden. Niets van dat.” Het onderzochte terrein bestaat uit vrij lemige dekzandgronden, niet

al te hoog gelegen. “Waarschijnlijk stonden de boerderijen in de ijzertijd op een wat hogere, aan het gebied grenzende dekzandrug. Maar daar is nu niet gegraven.”

Waterput

In de zuidelijke punt van het terrein is een waterput opgegraven. Deze ligt tegen de Bremer aan. Dit beekje ontspringt in de Belgische wijk, gaat onder het voormalige

spoor door langs de achterzijde van het klooster. Het terrein loopt hier ook wat af. Het is een nat stukje. “Geen wonder dat hier, waarschijnlijk in de ijzertijd, een put is geslagen”, zegt Cristian. De ondergrond is hier verkit door bodemijzer. De put is daar doorheen gegraven tot in de watervoerende bodemlaag. “We hebben de put niet helemaal uitgegraven. Dat scheelde weer bronbemaling. Het belangrijkste deel is bewaard. De schachtwand

Doorsnede van het bovenste deel van de waterput.

is deels geborgen, voor nader onderzoek. Dat moet uitwijzen uit welke periode de put dateert.”

Aardewerk

In de greppels hebben de archeologen veel aardewerk gevonden. “We moeten het nog precies dateren, maar het gebruik zit tussen de 14e en 20e eeuw in”, geeft Cristian een eerste idee. De potten en pannen hebben in Baarle mogelijk een andere herkomst dan in de rest van Brabant. “Vinden we elders in Brabant in de late middeleeuwen meer aardewerk uit Bergen op Zoom of het Rijnland, in Baarle lijkt meer sprake van Frans en Vlaams keramiek. Dit kan te maken hebben met de aanwezigheid van de enclaves.”

Drie tijden bijzonder gebruik

Om zijn woorden van zojuist – ‘Het is toch een bijzonder gebied’ – te onderlijnen, zet Cristian van der Linde aan het einde van het gesprek de historische gebeurtenissen die op basis van de opgravingen zijn te onderscheiden, netjes voor mij op een rij. In de ijertijd werd het als akker gebruikt. “Met de vele schuurtjes erop.” Daarna is het terrein verlaten en weer woeste grond geworden. In de 14e of 15e eeuw is het terrein ontgonnen en zijn er greppels met houtwallen aangelegd. “Toen de woeste gronden zijn omgezet naar akkers, zijn er forse investeringen gedaan. Er zijn karrevrachten grond aangevoerd. Het terrein is zeker een halve meter

opgehoogd.” In de greppels is ook veel aardewerk gevonden. Mogelijk heeft een en ander te maken met de golf van ontginning van Nassause woeste gronden in die periode.

In de 19e eeuw zijn de palissaden aangelegd en de brandkuilen. “Al die eeuwen is het in agrarisch gebruik geweest. Daar komt nu een einde aan.”

Reacties op het artikel en de vragen waarmee de archeologen bezig zijn graag naar het redactieadres vanwirskaante@amaliavansolms.org. Het definitief onderzoeksrapport zal nog even op zich laten wachten. Dit artikel is gebaseerd op de tussenresultaten zoals die worden opgenomen in het evaluatierapport. Foto's en kaartje zijn ter beschikking gesteld door archeologisch bureau BAAC.

Aanleg van het sporenvak, met de door het terrein lopende greppels en bijgebouwtjes uit de ijertijd.